

7. Закон України "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням" від 18 січня 2001 року № 2240-III (В редакції Закону № 1096-IV від 10.07.2003 ВВР, 2004, № 6, ст.38).
8. Закон України "Про колективні договори і угоди" від 1 липня 1993 року № 3356-XII.(В редакції Закону № 20/97-ВР від 23.01.97, ВВР, 1997, № 11, ст. 89).
9. Бутинець Ф.Ф., Олійник О.В., Шигун М.М., Шулепова С.М. Організація бухгалтерського обліку. – Житомир: ПП "Рута", 2001. – С. 233–266.
10. Бутинець Ф.Ф., Герасимович А.М., Малюга Н.М. Бухгалтерський фінансовий облік. – Житомир: ПП "Рута", 2006. – С. 498–522.
11. Матвіїв М.Я., Хомин П.Я. Бухгалтерський облік на малих підприємствах за різними формами: навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – С. 133–136.
12. Наказ Міністерства статистики "Про затвердження Інструкції зі статистики заробітної плати" від 11.12.95 р. № 323. (Наказ втратив чинність на підставі Наказу Державного комітету статистики № 5 від 13.01.2004).
13. Кузьмін О.Є., Мельник О.Г. Теоретичні та практичні засади менеджменту: Навчальний посібник. – 2-ге вид. доп. і перероб. – Львів: Національний університет "Львівська політехніка", "Інтелект-Захід", 2003. – 352 с.
14. Консультації – про оплату праці. Газета "Праця і зарплата" // № 13 (497) квітень 2006 р. – С. 10–11.

УДК 330.142.26:631.11

НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ АНАЛІЗУ ОБОРОТНИХ АКТИВІВ НА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Мулик Т.О., к.е.н., доцент,

Єскель Г.В.,

Панадій О.П.

Вінницький національний аграрний університет

В статті зображено головні проблеми пов'язані з аналізом оборотних активів на сільськогосподарських підприємствах України. Визначено причини виникнення цих проблем. Предложено шляхи оптимізації окремих положень діючої методики аналізу цієї сфери.

Ключевые слова: оборотные активы, ликвидность активов, конверсирование.

In this article were represented the basic problems related to the analysis of circulating assets on the agricultural enterprises of Ukraine. Were defined reasons of origin of these problems. And were offered the ways of optimization of separate positions of current method of analysis of this sphere.

Key words: current assets, liquidity of the current assets, conversing.

Постановка проблеми. Перехід України до процесу становлення нової демократичної держави з типом економічних відносин, що являє собою свободу підприємництва та надання пріоритетного значення економічним методам господарювання, породжує нові завдання, пов'язані з методичним, нормативним та аналітичним забезпеченням керівництва вітчизняних підприємств інформацією для прийняття стратегічних, поточних та оперативних управлінських рішень. Виникають проблеми стосовно оцінки попередніх етапів діяльності підприємств та можливостей прогнозу на майбутнє. Вони стосуються майже усіх сфер господарського життя, адже "вузькі місця" виникають практично скрізь, і не є виключенням з цього складу і питання аналізу оборотних активів.

Мета статті. Визначити основні напрямки вдосконалення аналізу оборотних активів на сільськогосподарських підприємствах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку теорії та практики аналізу оборотних активів досліджували такі вітчизняні вчені, як А.Н. Бородавкін, С.Ф. Голов, О.С. Бондаренко [1], О.А. Бурбело [2], З.В. Задорожній, В.М. Івахненко, М.В. Кужельний, В.Н. Копоруліна, Д.С. Моляков, С.В. Мочерний, О.О. Кононова [3], П.Л. Носов, М.А. Пессель, В.В. Сопко, Р. Сорока, Н.М. Суков, Г.П. Урбан, І.С. Чухно та ін. Проте, актуальним залишається застосування методики економічного аналізу оборотних активів та її вдосконалення в сільському господарстві.

Результати досліджень. Аналіз, як і будь-яка сфера економічної діяльності, пройшовши ряд етапів у своєму становленні на підприємствах України, все ж має ряд проблем і недоліків, що заважають керівництву підприємств приймати обґрунтовані та виважені рішення. Ці проблеми стосуються двох аспектів. Першим виступає недосконала нині власне методика аналізу, яка не зовсім відповідає галузевим особливостям та скопійована з досвіду зарубіжних країн [4]. Звичайно, запозичення здобутків більш економічно розвинених держав з тривалішим досвідом і глибшим знанням специфіки ринкових відносин не є негативною тенденцією, однак не слід забувати, що для комплексного та точного аналізу усіх показників, які пропонуються для нього, на Заході розроблено цілу систему звітів, що подають відповідну аналітичну інформацію у повному обсязі та наочному представленні. На жаль, цими здобутками вітчизняні підприємства пишатися не можуть, оскільки система як зовнішньої, так і внутрішньої (управлінської) звітності не завжди придатна для аналізу. Навіть якщо на підприємствах присутня добре розвинена система управлінського обліку, що надає інформацію планово-аналітичним відділам про всі аспекти господарського життя, що спостерігається лише на великих корпоративних підприємствах, то на малих і середніх підприємствах ця ситуація плачевна.

Для створення аналітичних відділів необхідне додаткове залучення коштів, а в умовах обмеженості ресурсів та невиправданості створення таких відділів на малих і середніх підприємствах з позицій "витрати на аналіз – вигоди від його проведення" це неможливо, у той час як за умов масового виробництва такі витрати є виправданими. Вихід полягає у тому, щоб перекласти функції аналізу на підприємствах, що відрізняються від великих, на працівників бухгалтерій та економістів. З методикою аналізу ці спеціалісти знайомі, достатньо лише здійснювати контроль за їх кваліфікованістю у цій галузі шляхом проведення періодичних семінарів.

Щоб полегшити аналітичну роботу та попередити виконання однієї і тієї ж роботи двічі, а також щоб зобов'язати підприємства проводити аналіз, необхідно розробити нові форми стандартної (публічної) звітності з більшою деталізацією даних, щоб бухгалтер, складаючи її, міг одночасно розраховувати необхідні показники для представлення результатів роботи керівництву. Таке рішення є оптимальним і з точки зору зовнішнього аналізу, адже в такому випадку для потреб вищестоящих органів та зовнішніх аналітиків не потрібно буде опрацьовувати вже заархівовані матеріали, а інформація буде присутньою у стандартній звітності, що спрощує доступ до неї. Тобто це було б процесом, у деякій мірі, державної стимуляції розвитку аналізу.

Другим з ключових аспектів проблеми аналізу господарської діяльності є власне стан об'єктів аналізу та розробка конкретних пропозицій щодо удосконалення функціонування таких об'єктів [5, с. 23–25]. Нині це питання теж вважається проблемним, оскільки у нинішніх спеціалістів слабо розвинене творче мислення для пошуку виходів з нестандартних ситуацій, а також пов'язане з неповним врахуванням при аналізі факторів господарського життя.

Як і будь-яка сфера господарського життя підприємства, аналіз оборотних активів має свою специфіку та свої проблеми. Особливої уваги заслуговує питання встановлення на кожен звітний період оптимального складу та структури обігових коштів та раціонального співвідношення між оборотними фондами та фондами обігу.

Розмір обігових коштів визначається не лише потребами виробничого процесу, а й випадковими чинниками. Тому прийнято поділяти оборотний капітал на постійний і змінний. У теорії існують два основних трактування поняття "постійний оборотний капітал". Згідно з першою теорією постійний оборотний капітал являє собою частину грошових ресурсів, дебіторської заборгованості й виробничих запасів, потреба в яких відносно постійна упродовж усього операційного циклу. За другою теорією постійний оборотний капітал можна визначити як мінімум поточних активів, необхідних для здійснення виробничої діяльності. Цей підхід означає, що підприємству для здійснення своєї діяльності потрібен певний мінімум оборотних коштів, наприклад, постійний залишок грошових ресурсів на розрахунковому рахунку як певний аналог резервного капіталу [5, с. 233–247].

Категорія змінного оборотного капіталу відображає додаткові поточні активи, необхідні в пікові періоди, або як страховий запас. У такому разі грошові ресурси потрібні для оплати поставок сировини й матеріалів, а також трудової діяльності, що передують періоду високої ділової активності.

Отже, політика управління оборотним капіталом пов'язана з різноманітними фінансовими ризиками, і тому повинна забезпечити пошук компромісу між такими ризиками й загальною фінансовою стійкістю підприємства.

З огляду на це фінансові ризики, що зумовлені змінами в поточних активах, називають лівосторонніми, оскільки такі активи розміщені у лівій частині балансу. Тому можна виділити такі явища, що потенційно мають у собі фінансові ризики:

1. Надмірний обсяг поточних активів. Оскільки величина активів прямо пов'язана з витратами фінансування, то підтримання надмірних активів скорочує доходи [1].
2. Недостатність коштів. Грошові ресурси є найобільнішою частиною оборотних активів. Оптимальна сума грошових ресурсів визначається діловою активністю підприємства та обґрунтованістю їхньої щоденної потреби. Досвід переконує, що кількість коштів на розрахунковому рахунку підприємства повинна дорівнювати їхньому три-чотириденному обороту [3].
3. Брак виробничих запасів. Підприємство повинно мати достатню кількість сировини й матеріалів для підтримання ефективного процесу виробництва; готової продукції має вистачити для виконання усіх замовлень [1, с. 344–346].
4. Недостатність власних кредитних можливостей. Цей ризик пов'язаний із тим, що під час продажу товарів у кредит покупці можуть оплатити їх у продовж кількох днів або навіть місяців, у наслідок чого на підприємстві виникає дебіторська заборгованість [3].

Для обґрунтування потреби у оборотних активах єдиної методики не існує, адже їх склад багато в чому залежить від галузевої належності, виду діяльності, спеціалізації та концентрації виробництва, технології виробництва тощо. Однак для сільськогосподарських підприємств, які мають в своєму штаті працівників бухгалтерського профілю достатньої кваліфікації, щоб проводити аналіз, та у яких в наявності є комп'ютерна техніка з офісними програмними пакетами типу Microsoft Office, можна запропонувати варіант вирішення проблеми раціонального складу статей оборотних активів за допомогою використання прийомів математичного програмування. Як відомо, оптимальним вважатиметься таке співвідношення елементів оборотних коштів, яке при незмінній їх величині дасть більшу, ніж наявна, вартість валової продукції. Тому методи лінійного програмування можна застосовувати як для аналізу оптимальності використання оборотних активів за минулі періоди, так і для планування їх структури на наступний період.

Щодо базових понять, що стосуються ліквідності оборотних активів, то нами встановлено недовідповідність застосування в економічній літературі для окремих груп активів термін "реалізуються". Ця проблема пов'язана з тим, що дебіторська заборгованість за товари (роботи, послуги), яка складає значну частку оборотних активів та відноситься до групи високоліквідних активів, уже являє собою реалізовану продукцію, за яку ще не надійшов платіж, адже одним з моментів реалізації є відвантаження продукції. Тому пропонуємо замінити поняття "реалізуються" на поняття "конверсуються" та "покриваються", адже такі поняття пов'язані ще й з тим, що не всі активи для покриття зобов'язань перетворюються в готівку (конверсуються). Покриття зобов'язань може відбуватися і за рахунок передачі права власності на такі активи кредиторам.

Також вважаємо за доцільне не включати всю вартість невідвантаженої готової продукції до активів, що конверсуються повільно, адже на сільськогосподарських підприємствах майже ніколи не виникає проблем з реалізацією готової продукції, оскільки в кожному районі існують різного роду заготівельні організації, що готові придбати сільськогосподарську продукцію в будь-який момент часу. Те, що сільськогосподарська продукція реалізується не вся одразу, свідчить про бажання підприємств після спаду загального поживного ажіотажу одержати більший прибуток за рахунок збільшення цін. А тому ми пропонуємо по готовій продукції проводити аналіз річних планів по реалізації продукції з метою визначення приблизних строків реалізації кожної партії для більш обґрунтованого включення для аналізу по періодах активів до суміжних груп активів за ступенем ліквідності.

Враховуючи роль дебіторської заборгованості у структурі оборотних активів та у платоспроможності підприємств [1], а також прямий зв'язок її з кредиторською заборгованістю, що полягає у ланцюговій реакції неплатежів постачальникам через невиконання зобов'язань покупцями, пропонуємо ввести у методику аналізу ліквідності оборотних активів коефіцієнт покриття зобов'язань по рахунках постачальників, який розраховуватиметься за формулою:

$$\hat{E}_{i\zeta} = \frac{\Gamma_{\kappa} + ДЗ_{\text{чв}}}{КЗ},$$

де $\hat{E}_{i\zeta}$ – коефіцієнт покриття зобов'язань по рахунках постачальників;

Γ_{κ} – грошові кошти;

$ДЗ_{\text{чв}}$ – чиста реалізаційна вартість дебіторської заборгованості за товари (роботи, послуги);

КЗ – кредиторська заборгованість за товари (роботи, послуги).

Також доцільним було б включення сумнівної дебіторської заборгованості до складу активів, що конвертуються повільно, оскільки до закінчення строку позовної давності існує надія, що боржники повернуть такі кошти.

На нашу думку, для аналізу доцільно проводити розподіл різних видів дебіторської заборгованості по періодах погашення, з включенням тих сум, які будуть погашені протягом трьох місяців, до складу активів, що швидко конвертуються, а решту включати до складу активів, що конвертуються повільно.

Проблемним залишається і питання включення до груп активів за ліквідністю і витрат майбутніх періодів. Для вирішення цієї проблеми пропонуємо проводити аналіз рахунку 39 "Витрати майбутніх періодів" з включенням сум витрат майбутніх періодів, що відносяться на поточний рік, до складу активів, що покриваються повільно, адже їх віднесення на продукцію проводиться протягом року, а суму витрат, що розподілятимуться в наступних періодах, відносити до складу активів, що важко конвертуються.

Окрім того, для отримання більш деталізованої інформації про ефективність використання оборотних активів пропонуємо проводити не лише узагальнений, але і окремо аналіз ефективності їх використання в основних галузях – рослинництві та тваринництві. При цьому пропонуємо розраховувати показники оборотності по відношенню до найчастіше використовуваних активів у відповідних галузях:

- у тваринництві – як відношення виручки від реалізації продукції до вартості поточних біологічних активів тваринництва, до яких варто додавати всі витрати матеріалів по галузі за відповідний період;
- у рослинництві – аналогічно (відношенням виручки від реалізації продукції рослинництва до вартості поточних біологічних активів рослинництва плюс матеріальні витрати по галузі).

Висновки. Результати опрацювання основних джерел, що досліджують питання аналізу складу, структури та ефективності використання оборотних активів, засвідчили про низький рівень вирішення проблем, що виникають на сучасному етапі розвитку теорії аналізу. Тому, в статті розглянено думку авторів стосовно вирішення тих питань, що виникли з приводу удосконалення діючої методики аналізу цих активів, зокрема, запропоновано удосконалення порядку розподілу активів по групах ліквідності та введення до складу показників ефективності їх використання коефіцієнта покриття зобов'язань по рахунках, а також впровадження детермінованих показників оборотності для активів галузей сільськогосподарського виробництва. Нами запропоновано лише деякі положення щодо удосконалення методики аналізу оборотних активів, але, чим далі рухатиметься прогрес, тим більше з'являтиметься не досліджених ще проблем та ділянок роботи, що потребуватимуть особливого втручання та дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондаренко О.С. Методологічні основи управління оборотними активами підприємств // Інвестиції: практика та досвід. – 2008. – № 4. – С. 40–44.
2. Бурбело О.А. Оцінка ефективності використання оборотних активів // Економіка АПК. – 2008. – № 11. – С. 50–53.
3. Кононова О.О. Управління процесом забезпечення і використання оборотних коштів на підприємствах аграрного сектору // Агросвіт. – 2008. – №12. – С. 39–44.
4. Могилевская О.Ю. Эффективное управление оборотным капиталом предприятия // Економіка і держава. – 2008. – № 7. – С. 43–46.
5. Чумаченко М.Г. Економічний аналіз: Навч. посібник / М.А. Болюх, В.З. Бурчевський, М.І. Горбатов та ін.; За ред. акад. НАНУ, проф. М.Г. Чумаченка. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2003. – 556 с.